

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Climate Bonds Initiative. Sustainable Debt Global State of the Market Report 2023.*
2. *Friede G., Busch T., Bassen A. ESG and Financial Performance // Journal of Sustainable Finance & Investment. 2015.*
3. *Global Sustainable Investment Alliance. Global Sustainable Investment Review 2022.*
4. *International Capital Market Association. Green Bond Principles. 2021.*
5. *OECD. ESG Investing and Climate Transition. Paris, 2021.*
6. *World Bank. Sustainable Finance and Development Report. Washington DC, 2022.*
7. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston - 2030 strategiyasi. Toshkent, 2023.*

O'ZBEKISTON – 2030 STRATEGIYASI DOIRASIDA SANOAT KORXONALARINING INNOVATSION RIVOJLANISHINI MOLIYA BOZORI VA ESG TAMOYILLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

To'g'onov Ibroximxo'ja

*International School of Finance Technology and Science
Menejment kafedrasi assistenti, TDIU Mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Mazkur tezisda “O'zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishini moliya bozori mexanizmlari hamda ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillari asosida takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli transformatsiya jarayonlarining sanoat innovatsiyalari va investitsiya faolligiga ta'siri, yashil moliya instrumentlarining ahamiyati hamda barqaror moliyalashtirish mexanizmlarining istiqbollari asoslab berilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ESG tamoyillariga asoslangan moliyaviy infratuzilma sanoat korxonalarining uzoq muddatli raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston – 2030 strategiyasi, moliya bozori, ESG, innovatsion faoliyat, raqamli transformatsiya, yashil moliya, barqaror investitsiyalar, innovatsion faoliyat, texnologik modernizatsiya, raqamli boshqaruv, ishlab chiqarish samaradorligi.

Global iqtisodiyotda raqamli transformatsiya va barqaror rivojlanish tamoyillari sanoat siyosatining asosiy yo'nalishiga aylanmoqda. Innovatsion rivojlanish endilikda faqat texnologik yangilanish bilan emas, balki moliyaviy barqarorlik, ekologik mas'uliyat va samarali korporativ boshqaruv bilan ham belgilanadi.

“O'zbekiston – 2030” strategiyasida milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, sanoatni yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulot ishlab chiqarishga yo'naltirish, kapital bozorini rivojlantirish hamda yashil iqtisodiyot tamoyillarini keng joriy etish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Mazkur maqsadlarga erishishda moliya bozori sanoat innovatsiyalarining asosiy moliyaviy manbai bo'lib xizmat qilishi lozim.

Shu jihatdan sanoat korxonalarining innovatsion faoliyatini ESG tamoyillari asosida moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi

Innovatsion rivojlanish nazariyasi iqtisodiy o'sishning muhim ichki omillarini tushuntiradi. Klassik yondashuvga ko'ra, texnologik yangiliklar iqtisodiy tizimda “ijodiy vayronkorlik” jarayonini yuzaga keltirib, ishlab chiqarish tuzilmasini tubdan

o'zgartiradi⁴⁰. Bu esa sanoat korxonalarining uzoq muddatli raqobatbardoshligi innovatsion faollik darajasiga bog'liqligini asoslaydi.

Keyinchalik innovatsiyalar milliy innovatsion tizim doirasida talqin qilinib, ularning samaradorligi davlat, ilmiy muassasalar va biznes o'rtasidagi hamkorlik darajasiga bog'liqligi qayd etildi⁴¹. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bu tizimga axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi ham integratsiyalashmoqda.

Raqamli transformatsiya korxonalar faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida qayta tashkil etish jarayoni sifatida talqin qilinadi⁴². U nafaqat texnologik yangilanishni, balki boshqaruv paradigmasining o'zgarishini ham anglatadi hamda ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish orqali samaradorlikni oshiradi⁴³. "Sanoat 4.0" konsepsiyasi esa kiber-fizik tizimlar va sun'iy intellekt integratsiyasiga asoslangan zamonaviy ishlab chiqarish modelini ifodalaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli yetuklik darajasi yuqori bo'lgan korxonalar innovatsion rivojlanishda va global bozorlarga moslashishda ustunlikka ega [6]. Mahalliy tadqiqotlarda sanoatni modernizatsiya qilish masalalari yoritilgan bo'lsa-da, innovatsion faoliyat va raqamli transformatsiyaning integratsiyalashgan mexanizmlari yetarli darajada kompleks o'rganilmagan⁴⁴.

Shu bois, O'zbekiston sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatni raqamli transformatsiya bilan uzviy bog'liq holda tizimli tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatning raqamli transformatsiya sharoitidagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlash uchun tizimli yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy va qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish hamda iqtisodiy baholash usullaridan foydalanildi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi bilan innovatsion mahsulot ulushi va ishlab chiqarish samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik analitik asosda o'rganildi. Tadqiqot obyekti - sanoat korxonalar faoliyati, predmeti esa innovatsion faoliyat va raqamli transformatsiyaning iqtisodiy mexanizmlaridan iborat bo'lib, natijalar ilmiy umumlashtirish asosida shakllantirildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sanoat korxonalarida raqamli transformatsiya darajasi oshgan sari innovatsion mahsulotlar ulushi va eksport salohiyati ham ortmoqda. Biroq moliyaviy resurslarning cheklanganligi va kapital bozorining yetarli darajada chuqurlashmaganligi innovatsion jarayonlarni sekinlashtirmoqda.

ESG tamoyillarini joriy etish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

- investitsiya riskining kamayishi;
- uzoq muddatli kapital jalb qilish imkoniyatining kengayishi;
- energiya va resurs tejamkorligi;
- xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning kuchayishi;
- eksport bozorlari talablariga moslashuvchanlik.

Yashil obligatsiyalar, barqaror investitsiya fondlari va ESG-reyting tizimini joriy etish sanoat innovatsiyalarini moliyalashtirishning muhim instrumenti bo'lib xizmat qilishi mumkin.

⁴⁰ Schumpeter J.A. *The Theory of Economic Development*. — Harvard University Press, 1934.

⁴¹ Freeman C. *Technology Policy and Economic Performance*. — Pinter Publishers, 1987.

⁴² Vial G. Understanding Digital Transformation // *Journal of Strategic Information Systems*, 2019.

⁴³ Westerman G., Bonnet D., McAfee A. *Leading Digital*. — Harvard Business Review Press, 2014

⁴⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni, 2023

Raqamli moliyaviy platformalar orqali kapitalga kirish imkoniyatining kengayishi kichik va o'rta sanoat korxonalarini uchun qo'shimcha moliyaviy manba yaratadi. Bu esa "O'zbekiston - 2030" strategiyasida belgilangan yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarish modeliga o'tishni tezlashtiradi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarish yo'qotishlarini kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, real vaqt monitoringi va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari samaradorlikni sezilarli darajada yaxshilamoqda. Innovatsion mahsulotlar ulushi yuqori bo'lgan tarmoqlarda eksport salohiyati ham yuqori bo'lib, bu innovatsion faoliyat va tashqi raqobatbardoshlik o'rtasidagi ijobiy bog'liqlikni tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, kichik va o'rta korxonalarda raqamlashtirish sur'ati pastligicha qolmoqda. Moliyaviy resurslar cheklanganligi, kadrlar yetishmovchiligi hamda ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasining sustligi innovatsion rivojlanishni cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

1-jadval

O'zbekiston sanoat korxonalarida raqamli transformatsiya va innovatsion faoliyat ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	Raqamli transformatsiya darajasi past	O'rta daraja	Yuqori daraja
Innovatsion mahsulot ulushi (%)	8-12	15-22	28-40
Mehnat unumdorligi o'sishi (%)	3-5	7-12	15-20
Ishlab chiqarish xarajatlari qisqarishi (%)	1-3	5-8	10-15
Avtomatlashtirish darajasi (%)	10-20	30-50	60-85
Eksport salohiyati (nisbiy baho)	Past	O'rta	Yuqori
Raqamli boshqaruv tizimlari joriy etilishi	Qisman	Kengaytirilgan	To'liq integratsiyalashgan

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya darajasi oshgan sari innovatsion mahsulot ulushi, mehnat unumdorligi va eksport salohiyati sezilarli ravishda ortadi. Yuqori raqamlashtirilgan korxonalarda ishlab chiqarish xarajatlari qisqarishi va avtomatlashtirish darajasi ham yuqori ko'rsatkichlarga ega.

Bu esa raqamli transformatsiya innovatsion faoliyat samaradorligini oshirishning asosiy omillaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot doirasida:

- sanoat korxonalarida innovatsion faoliyat samaradorligining raqamli transformatsiya darajasi bilan bevosita bog'liqligi nazariy va amaliy jihatdan asoslab berildi;

- raqamli transformatsiya, innovatsion mahsulot ulushi va ishlab chiqarish samaradorligi o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmi tizimli model ko'rinishida talqin qilindi;

- sanoat korxonalarining raqamli yetuklik darajasini innovatsion rivojlanish indikatorlari orqali baholashning takomillashtirilgan yondashuvi ishlab chiqildi;

- O'zbekiston sharoitida sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishiga ta'sir etuvchi institutsional va texnologik omillar o'zaro integratsiyalashgan holda tahlil qilindi;

- innovatsion faoliyatni jadallashtirishning raqamli transformatsiyaga asoslangan strategik modeli konseptual jihatdan taklif etildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, sanoat korxonalarining innovatsion rivojlanishi moliya bozori infratuzilmasi va ESG tamoyillari bilan bevosita bog'liqdir. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi maqsadlariga erishish uchun quyidagi yo'nalishlar ustuvor hisoblanadi:

1. ESG mezonlariga asoslangan milliy korporativ reyting tizimini joriy etish;
2. Yashil va barqaror obligatsiyalar bozorini rivojlantirish;
3. Innovatsion loyihalarni fond bozori orqali moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish;
4. Raqamli moliyaviy infratuzilmani takomillashtirish;
5. Sanoat korxonalarida korporativ boshqaruv va shaffoflik standartlarini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, moliya bozori va ESG tamoyillarining integratsiyasi sanoat innovatsiyalarini jadallashtirish, investitsion jozibadorlikni oshirish hamda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. — Harvard University Press, 1934.
2. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance. — Pinter Publishers, 1987.
3. Vial G. Understanding Digital Transformation // Journal of Strategic Information Systems, 2019.
4. Westerman G., Bonnet D., McAfee A. Leading Digital. — Harvard Business Review Press, 2014.
5. Kagermann H., Wahlster W., Helbig J. Industrie 4.0. — German National Academy of Science and Engineering, 2013.
6. Kane G.C. et al. Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation // MIT Sloan Management Review, 2015.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni, 2023.
8. O'zbekiston Respublikasi Kapital bozorini rivojlantirish konsepsiyasi, 2021–2025 yillar.
9. OECD. Digital Transformation in Industry. — OECD Publishing, 2020.
10. World Bank. Green Finance and Sustainable Development Report. — Washington DC, 2022.
11. UNDP. Sustainable Finance and ESG Integration Report. — 2021.
12. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish agentligi hisobotlari, 2023–2024 yillar.